

Essay

Ridders van de ronde tafel

Samenwerken, samen wérken?

Wat is eigenlijk het tegenovergestelde van samenwerken? Tegenwerken misschien? In plaats van dat je elkaar helpt bij het behalen van een gezamenlijk gesteld doel, werk je elkaar immers tégen, voorkóm je dat het doel behaald wordt. Als ik moet kiezen tussen ofwel samen- ofwel tegenwerken, dan zou ik voor samenwerken kiezen, hoe lastig dat misschien ook is. Maar liever zou ik voor iets anders kiezen, dat toch ook het tegenovergestelde van samenwerken is, namelijk 'alleen werken', 'soleren'.

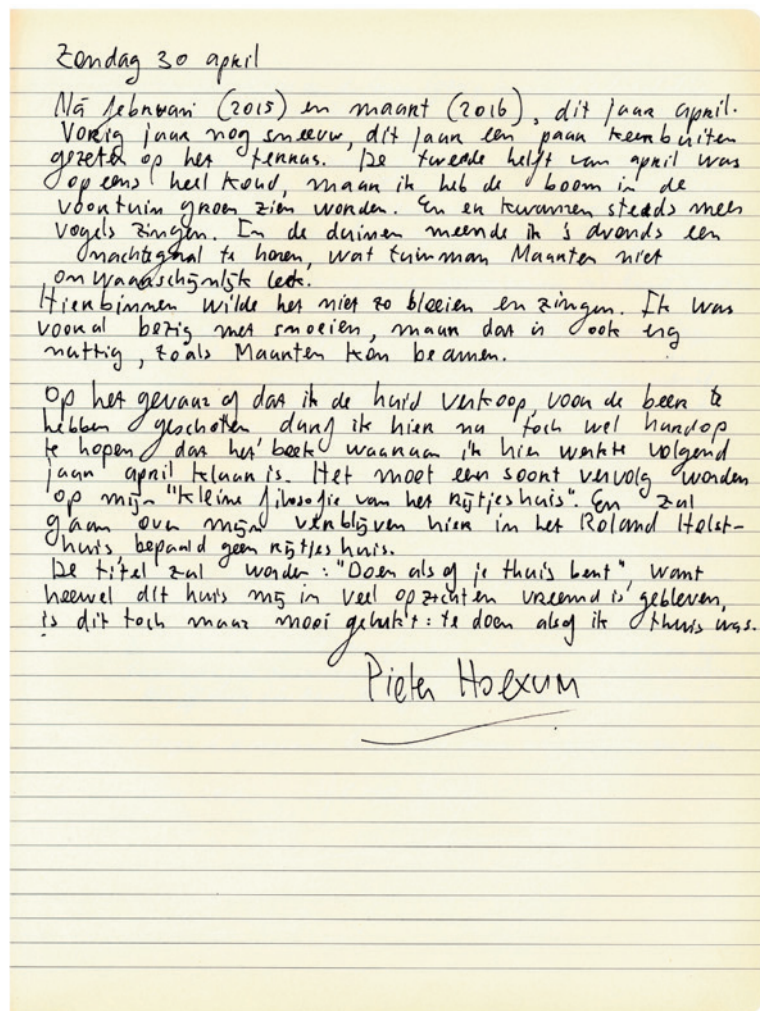
Om te creëren, om een schilderij, gedicht of tekst te kunnen maken, moet je je als maker helemaal op het werkstuk concentreren. Het zaadje kan pas ontkiemen, tot volle wasdom komen, als het de onverdeelde aandacht krijgt. De maker en het maaksel moeten even tot elkaar veroordeeld zijn. Creatie lijkt mij in eerste instantie een een-op-een-proces.

Onderaan de ladder

Sinds 2002 ben ik freelance publicist, zoals dat heet. Dat betekent dat je alleen werkt: ik zit in mijn eentje op zolder te werken aan teksten zoals deze. Met schrijven heb ik nog steeds moeite, dat is nu eenmaal moeilijk en blijft dat blijkaar ook. Maar dat alleen-zijn heb ik nooit lastig gevonden. Ik was en ben erg gelukkig met mijn eenmanszaak. Daarmee is niet gezegd dat het leven van een freelancer, zelfstandige, zzp'er, 'huurling', over rozen gaat. Integendeel, het is vaak afzien.

Zo af en toe komen freelancers elkaar wel eens tegen en een onvermijdelijk én geliefd gespreksonderwerp is dan klagen over de opdrachtgevers, over de redacties waarvan je afhankelijk bent. Een freelancer staat helemaal onderaan de ladder, heeft geen enkel aanzien of status. Als je de redactie van een krant binnenloopt zie je vaak de redacteuren even opkijken om je te monstern: Is het een collega? Is het een pakketbezorger? Is het een schoonmaker? Oh nee, het is een freelancer! Zodra die conclu-

Pieter Hoexum

Het Roland Holst-huis, Bergen, Noord-Holland. Fotografie: Erik Hansen

← Bericht van Pieter Hoexum in het gastenboek van het Roland Holst-huis, 2017. Fotografie: Geer Roobeek

sie getrokken is, duikt iedereen weg, pakt een telefoon of maakt zich uit de voeten. Op een e-mail krijgt een freelancer in de regel geen antwoord, tenzij het opgestuurde stuk geplaatst gaat worden. Als je na een tijdje nog geen reactie hebt gehad en vraagt of ze interesse hebben, krijg je meestal als antwoord dat ze dat dan wel hadden laten weten en dat je ervan uit kan gaan dat zolang je niets hoort, er geen interesse is. Het alleen werken wil wel eens eenzaam voelen. Om freelancer te blijven is veel geduld en uithoudingsvermogen nodig, en een dikke huid.

Ik kon dat opbrengen omdat ik er financieel niet geheel van afhankelijk was. Ik stopte met werken in een boekhandel om freelancer te worden, maar dan wel parttime. Het was eigen-

lijk heel eenvoudig: nadat we kinderen hadden gekregen, stopte niet mijn vrouw maar ik met mijn vaste baan en werd deeltijd freelancer. Mijn vrouw verdient sindsdien de boterhammen en ik met mijn pen het beleg. Na iets meer dan tien jaar kwam er zelfs een boek.

Na eindeloos afwijzingen incasseren, vond ik een uitgever die in mijn teksten wel een boek zag. En toen het boek er was, wees mijn redacteur/ uitgever mij op het Nederlands Letterenfonds, waar je als schrijver een beurs kunt aanvragen. Aangezien mijn essays zich op het snijvlak van filosofie en architectuur bevinden, vroeg ik ook bij het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie subsidie aan. Beide werden toegekend.

→

Artistieke vrijheid

De subsidies brachten niet alleen meer financiële zekerheid (voor ongeveer vier jaar dan toch) maar ook artistieke vrijheid: ik kon mij echt storten op het werken aan een nieuw boek, in plaats van dat ik losse stukken schreef voor kranten en tijdschriften die ik vervolgens moest verwerken tot een boek. Eigenlijk kon ik nu andersom werken: terwijl ik met het boek bezig was, kon ik onderdelen daaruit herschrijven en publiceren. Soms lukte het niet om het geplaatst te krijgen, ook niet nadat ik het bij vier of vijf verschillende media had aangeboden, maar dat gaf nu niet zoveel, want ik kon het sowieso voor het boek gebruiken. Dat werkte perfect.

Er is nog een groot voordeel bij het publiceren van een boek. Bij het Letterenfonds kon ik niet alleen aankloppen voor subsidie, maar ook voor een verblijf in het Adriaan Roland Holsthuis, een schrijvershuis in Bergen (NH). Het is het voormalige huis van de dichter Adriaan Roland Holst, die zijn huis na zijn dood ter beschikking heeft gesteld aan de letteren. Schrijvers en dichters die tenminste één boek gepubliceerd hebben bij een erkende Nederlandse uitgever, kunnen een aanvraag doen en worden al dan niet uitgekozen daar een maand lang te werken. Ook ik mocht er een maand verblijven (en de daaropvolgende jaren nog een paar keer). Het was heerlijk. Daar kun je je werkelijk helemaal concentreren op het werk. Daar kon het werk de toewijding krijgen die het verdiend en nodig had. Ik moest de naamgever van het huis gelijk geven:

‘Ik blijf erbij, mijn heele leven:
er deugt geen woord of ’t is vanuit
alleen zijn met mijzelf geschreven...’

**Als ik eerlijk ben
werk ik ook helemaal
niet alleen**

En toch... toch kwam er een vrolijk aapje uit de mouw, toen ik meer las over Roland Holst en zijn huis. Hij woonde daar dan wel alleen en leefde ook wel alleen, maar hij was bepaald niet eenzaam, integendeel. Er bleek sprake van ‘een lange stoet minnaressen’ die langs de Nesdijk, waaraan het huis staat, af en aan liepen. Minstens zo belangrijk leek mij de lange reeks collega’s, vrienden, kennissen uit de kunstwereld, die bij hem op bezoek kwam en vaak lang bleef logeren. Je zou Nesdijk 7 het nationaal logeeradres voor dichters en schrijvers, en intellectuelen in het algemeen, kunnen noemen. Die vrienden kwamen niet alleen voor de gezelligheid. Met dichters zoals Bloem, die wekenlang kwam logeren, hield hij lange discussies over poëtische kwesties, als vakmannen onder elkaar. Hij was ook zeer goed op de hoogte van de laatste ontwikkelingen en juichte die meestal van harte toe, hoewel hij zelf altijd zeer gedragen of zelfs plechtstatige poëzie bleef schrijven – Lucebert, die immers ook in Bergen woonde, was een graag geziene gast.

In het gastenboek van het Roland Holsthuis staat te lezen over de vele gasten die hedendaagse (tijdelijke) bewoners van het huis ontvangen tijdens hun maand in het huis. Er gaat nauwelijks een dag voorbij zonder aanloop. Ook bij mij was dat het geval. Ik vond het heerlijk mensen te ontvangen. Toch werkte ik daar in afzondering. Het was tegengesteld aan wat Wilhelmina beschreef in haar memoires: soms alleen, maar nooit eenzaam. En dat zijn ideale omstandigheden om te ‘scheppen’: je doet het niet echt samen maar ook niet in je eentje.

Roland Holst was geen wereldvreemd, eenzaam genie die in complete afzondering meesterwerken uitbroedde. Volgens het cliché werkt een genie immers in eenzaamheid aan een meesterwerk dat hij (een genie is altijd een hij) dan de wereld in slingert. En volgens datzelfde cliché wordt het werk dan eerst niet begrepen, sterft vervolgens de kunstenaar van armoede, waarna de genialiteit van het werk toch nog ingezien wordt. Gelukkig voor hem was Roland Holst geen Van Gogh.

Alle creatie is co-creatie

Hoewel ik alleen op zolder werk, geloof ik helemaal niet in die mythe van het eenzame genie. Als ik eerlijk ben werk ik ook helemaal

niet alleen. Want er is altijd wel iemand op een redactie met wie je het wél goed kan vinden, met wie je wel kan overleggen, of zelfs samenwerken. En dan is er nog de samenwerking met de uitgever-redacteur. Die is minstens zo belangrijk en onmisbaar. Zonder die samenwerking waren mijn boeken er nooit gekomen. En de samenwerking verliep eigenlijk ideaal.

Mijn uitgever-redacteur had in haar kamer op de uitgeverij namelijk behalve een groot bureau, ook een kleinere ronde tafel staan. Ik geloof dat dat het geheim van haar succes was. Aan een rechthoekige tafel, zeker aan een bureau, kom je al snel tegenover elkaar te zitten. En als je eenmaal tegenover elkaar zit, wordt het niets. Wij zaten stevast aan het ronde tafeltje, en werkten zo zij aan zij samen. Als ridders van het ronde tafeltje. We konden alles tegen elkaar zeggen, we konden alles hebben, want het ging niet echt over ons: het ging over het boek. Alles draaide om het boek, om het werk. Aan de ronde tafel gold volkomen gelijkwaardigheid – we waren beiden ondergeschikt aan het werk. En er was niet alleen gelijkwaardigheid, maar ook behoud van vrijheid. Als we de stukken en plannen besproken hadden, ging ik weer terug naar mijn zolder om daar in mijn eentje, maar met nieuwe energie, moed én inspiratie, verder te werken. In je eentje is het toch net iets gemakkelijker te blijven geloven in de illusie van vrijheid, en dat is nodig om creatief te kunnen zijn.

Zo kwam ik tot de conclusie dat, hoewel het voor het scheppingsproces inderdaad, zoals Roland Holst zegt, belangrijk is regelmatig met jezelf alleen te zijn, het evengoed waar is dat alle creatie co-creatie is en dat uit een vacuüm, uit volkomen isolement, niets waardevols voort zal komen – van niets komt niets.

Het is misschien verleidelijk, maar onjuist, de mythe van het eenzame genie te vervangen door een andere, even hardnekkige en onware mythe, namelijk die van de artistieke samenwerking als versmelting, éénwording... kortom van het kunstenaars-broederschap. Ook dat is, net als de mythe van het genie, een typische 19de-eeuwse mythe: de mythe van de kunstenaarskolonie. In tijden waarin de kunstenaarskolonie weer in de belangstelling staat, nu als ‘common’, is het misschien nuttig daaraan te herinneren.

Op Wikipedia las ik een mooie omschrijving: ‘Een kunstenaarskolonie is een gesloten gemeenschap van kunstenaars, die zich terug hebben getrokken uit de maatschappij om zich aan de kunst te wijden. De meeste kunstenaarskolonies bleven maar korte tijd bestaan.’ Die laatste opmerking is, vrees ik, cruciaal. Het wordt in zo’n kolonie binnen de kortste keren slaande ruzie. Misschien is dat ook niet zo erg... Dat korte bestaan past mijns inziens goed bij artistieke en creatieve samenwerking: die moet altijd tijdelijk zijn. Zo hoef je geen keus te maken tussen afgezonderd werken en samenwerken – je kunt het afwisselen.

Het ligt er misschien aan waar je de nadruk op legt, op ‘samen’ of op ‘werken’: sámenwerken of samen wérken. Ik pleit voor dat laatste. Samenwerken is prima, maar dan wel om de juiste redenen, niet om algehele verbroedering te bewerkstelligen. Samenwerken is denk ik onvermijdelijk, bijna als een noodzakelijk kwaad. Maar van die nood kun je een deugd maken. Want samenwerken kan namelijk heel plezierig zijn. Dat klinkt onnozel, maar is belangrijk, want op die manier kan samenwerking heel natuurlijk, ‘spelenderwijs’, het spelkarakter van creativiteit naar boven halen. En spelen doe je natuurlijk samen, in je eentje spelen is eigenlijk onmogelijk en in elk geval onzinnig.

Voor kunstenaarsgemeenschappen geldt wat voor alle gemeenschappen, ‘commons’, of hoe je het ook noemt, geldt: gemeenschapsleven heeft alleen zin en waarde als het gepaard gaat met maatschappelijk leven. Creatieve gemeenschappen kunnen alleen goed functioneren als er daarnaast een stelsel van maatschappelijke instituties bestaat. Instituten zoals het Letterenfonds en het Stimuleringsfonds. Zo kan samenwerken een succes worden. •

Pieter Hoexum is zelfstandig publicist. Hij deed de kunstacademie in Enschede en studeerde filosofie in Groningen